

preseženo v novem stavkovnem valu sredi tridesetih let. Kot na koncu spomni avtor, so tedaj rudarji z gladovno stavko leta 1934 spet odločno pokazali bojno pot delavskemu razredu. Med avtorjevimi sklepnimi mislimi prav ta najboljše nadgrajuje dejstvo, da so bili rudarji vedno nosilec delavskega gibanja.

Avtorja predstavljenega prikaza sta osvetlila to dejstvo tako, da se obenem dobro seznanj bralec še z vsemi značilnostmi osveščanja in rastjo slovenskega delavstva znotraj družbenih odnosov, ki jih je ustvarjal kapitalistični proizvodni način. Spozna lahko družbenokonfliktne razmere ter gnotne in delovne pogoje, ki so narekovali delavskemu razredu strokovno-sindikalno in politično organiziranje. Enako lahko spremlja še napredovanje slovenskega strokovnega gibanja v avstro-ogrski monarhiji in prvih letih obstoja Kraljevine SHS, pa tudi nastanek, strategijo in taktiko revolucionarne delavske stranke. S tem v organiziranem ravnanju rudarjev jasno razločuje skrajno sredstvo uveljavljanja zahtev delavskega razreda, stavko, kot zrel izraz delavske socialnopolitične pripadnosti. Tako sta avtorja v svojem delu zelo uspešno pokazala notranjo enotnost obravnavane problematike in družbeno stvarnost, ki jo je pogojevala. To je omogočila tudi pritegnitev novih, doslej še neuporabljenih zgodovinskih virov, kar pomeni, da sta tudi na ta način tvorno poglobila celoto znanstvene in strokovne literature o boju delavskega razreda.

Jurij Perovšek

Milovan Bosić — *Izvori za istoriju Komunističke partije Jugoslavije 1919—1941*, Izdavački center Komunist, Beograd 1984, 362 strani

---

Po naslovu sodeč imamo pred sabo priročnik, ki naj bi nas seznanil s stanjem virov za preučevanje partijske zgodovine med obema vojnama. Knjiga je veliko več kot to. Avtor je že dolgo vodja zgodovinskega arhiva pri CK ZKJ in se torej že vrsto let poklicno ukvarja z arhivskimi viri za partijsko zgodovino. Svoje dvajsetletno delo je dopolnil, zaokrožil in obranil kot doktorsko disertacijo maja 1982 na beograjski univerzi pred komisijo: dr. Branko Petranović, dr. Andrej Mitrović in dr. Djordje Knežević.

Avtor je delo razdelil na 8 poglavij v katerih je zelo nazorno in sistematično podal prerez od zelo splošnega do posebnega. Prvo poglavje z naslovom zgodovinski viri (str. 7—23) je najbolj splošno. V njem avtor opredeljuje pojem zgodovinski vir, razčlenjuje pet osnovnih skupin zgodovinskih virov, navaja in analizira različne metode izbora, kritične analize in obdelave zgodovinskih virov. Pri tem poudarja pomembno vlogo raziskovalca kot subjektivnega faktorja v realizaciji metodoloških in znanstvenih postopkov. Ob koncu prvega poglavja avtor seveda ugotavlja, da se analiza virov partijskega porekla opravlja po metodoloških principih, ki veljajo pri analizi drugih virov. Kljub temu pa avtor, glede na specifičnost partijskih virov (začenši od pogojev delovanja partije, preko oblike in vsebine virov), izpostavlja težave na katere raziskovalec naleti ob uporabi standardnih metodoloških principov ter navaja posebne metodološke postopke, ki se uporabljajo pri kritični analizi te vrste virov.

Drugo poglavje nosi naslov Klasična in druga marksistična dela kot vir za zgodovino KPJ (str. 26—54). Avtor izhaja iz dejstva, da je teoretična in idejna osnova KPJ v misli in delu ustanoviteljev in klasikov marksizma, zato avtor tu analizira vpliv dela Marxa in Engelsa na razvoj socialistične misli pri jugoslovanskih narodih in vpliv marksizma na formiranje jugoslovanskih socialistov in socialdemokratov od Svetozara Markovića do Tucovića ter Železnikarja, E. Kristana, V. Koraća in drugih. Prvi pojav Leninovih člankov je zabeležen v srbskem socialističnem tisku že decembra 1901, vendar se je učenje njegovih del med Jugoslovani začelo šele po vrnitvi jugoslovanskih ujetnikov iz Rusije in seveda po zmagi boljševiške revolucije. Izvršni komite komaj formirane Kominterne je že 1919. leta v Moskvi izdal Leninove teze o buržoazni demokraciji in diktaturi proletariata v srbohrvatskem in slovenskem jeziku. Z ustanovitvijo komunistične partije v Jugoslaviji pa so komunisti načrtno študirali tako Lenina kot druge klasike v prevodu ali originalu, ob tem se je razvijala vrsta izkušenih revolucionarjev in teoretikov od Sime Markovića do Avgusta Cesarca, D. Gustinčića, Kardelja, Tita...

Svoje široko poznavanje stanja partijskih virov pokaže avtor v naslednjih poglavjih. Seveda avtor ne more mimo dokumenta Komunistične internacionale kot vir za zgodovino KPJ, (3. poglavje str. 61—97), saj je le-ta imela na razvoj nacionalnih komunističnih partij tak vpliv, da je poznavanje razvoja Kominterne neobhodno za razumevanje razvoja jugoslovanske partije. Avtor analizira tako materiale kongresov Kominterne, plenumov izvršnega komiteja KI kot dokumente KI v katerih je obravnavano delo KPJ.

Jedro knjige predstavlja četrto poglavje o dokumentih KPJ (str. 99—183). Tu je podan podroben pregled stanja virov od najsplošnejših dokumentov, ki označujejo generalno politiko partije, torej programov in statotov Partije, preko dokumentov kongresov, državnih konferenc, dela najvišjih partijskih organov do dokumentov nižjih partijskih organov in osnovnih partijskih organizacij.

Največji del te dokumentacije je ohranjen v arhivu Kominterne. Prav arhiv CK ZKJ z Bosićem na čelu načrtno zbira (je v glavnem že zbral) kopije vseh teh dokumentov ter z gradivom ohranjenim v državi, dopolnjuje fonde in zbirke partijskega gradiva. Prav v zadnjem času se to gradivo uporablja in publicira v okviru zbranih del Tita, Kardelja, B. Parovića, M. Pijadeja, V. Vlahovića, B. Kidriča, F. Filipovića, Dj. Djakovića, V. Masleše. Ta dokumentacija se uporablja tudi v številni literaturi memoarskega značaja številnih udeležencev revolucionarnega delavskega gibanja.

Za zgodovino KPJ med obema vojnama je pomembna tudi dokumentacija družbenopolitičnih, kulturnih in športnih organizacij. O teh gre beseda v petem poglavju od strani 186 do str. 218, kjer se avtor omejuje na tiste organizacije, v katerih je imela Partija med obema vojnama največji vpliv.

Z enako natančnostjo kot za stanje dokumentacije partijskega gibanja se avtor posveča skojevski organizaciji. Tudi tu ugotavlja, da so trideseta leta glede ohranjenega gradiva siromašnejša.

Pomembno mesto v svojem delu je avtor odstopil revolucionarnemu tisku in periodiki (str. 219—265), saj je mnenja, da ta v jugoslovanski historiografiji kot zgodovinski vir za partijsko zgodovino ni dovolj ovrednoten.

V ostalih dveh poglavjih avtor analizira in prikazuje še spominsko gradivo (na straneh 267—295) in dokumente organov oblasti Kraljevine Jugoslavije (od str. 297 do str. 315) kot vire za zgodovino KPJ. Avtor je zelo natančen pri navajanju arhivskih podatkov, pri času, kraju in načinu pridobivanja in stanju dokumentov za zgodovino partije. Poleg tega dokumente vsestransko analizira, primerja, s tem se seveda preglednost nad arhivskimi podatki zabiše, vendar bogata obdelava to odtehta.

Delo bo gotovo zadovoljilo tudi zahtevnejše raziskovalce partijske zgodovine in upamo, da jih bo tudi spodbudilo k intenzivnejšemu delu za novo, poglobljeno in obširno zgodovino Komunistične partije Jugoslavije in njenih nacionalnih partij.

Lilijana Trampuž

Žarko Jovanović, *KPJ prema seljaštvu 1919—1941*. Narodna knjiga, Beograd 1984, 343 strani.

Pomembnosti enega temeljnih vprašanj v politični zgodovini, to je odnosa meščanskih in marksističnih strank do agrarnega in kmečkega vprašanja, nastanek in delovanje kmečkih strank, ki so idejno pripadale temu ali onemu političnemu taboru, se je v preteklosti zavedala vrsta raziskovalcev. To se kaže v raznovrstnih delih od temeljnih raziskav do posameznih pregledov in obravnav na znanstvenih srečanjih. Poleg izrazitih ekonomskih študij ob preučevanju agrarnega vprašanja in reševanja agrarne reforme v predaprilski Jugoslaviji so tu še temeljna dela ali parcialne raziskave bodisi o kmečkih strankah v meščanskem taboru, ali o odnosu KP do kmečkega vprašanja. Prav to je največkrat vključeno v preglednih orisih zgodovine KP v posameznih jugoslovanskih pokrajinah ali regijah ali v orisih o položaju kmeta in odnosa KP do njega v obdobju Ljudske fronte. Veliko razprav je posvečenih tudi obdobju revolucionarnega vrenja kmetov ob koncu in po prvi svetovni vojni in v veliki gospodarski krizi pa tudi vlogi meščanskih strank ali KPJ v tem času. Leta 1984 pa smo dobili v izdaji Narodne knjige v Beogradu delo dr. Žarka Jovanovića, ki sklenjeno in celoviteje prikazuje razvojno pot odnosa jugoslovanskih komunistov do agrarnega in kmečkega vprašanja od ustanovitve komunistične stranke do aprilskega zloma stare Jugoslavije. Do zdaj lahko trdimo, da predstavlja delo najbolj poglobljeno študijo o vprašanjih, kot so: v kakšni meri je KP uspelo zajeti bistvo agrarnega problema in zgraditi svoj agrarni program, dojeti značaj kmečkih množic in utemeljiti nujnost povezave njihovega boja z bojem delavskega razreda, kakšne odločitve je sprejemala KP v posameznih obdobjih v prepletu ekonomskih in političnih silnic, ki so obvladovale jugoslovansko družbo.

Jovanović je delo smiselno razdelil na posamezna obdobja in znotraj kronološkega reda obdelal ta vprašanja. Tako sledi prvemu legalnemu obdobju delovanja KPJ od 1919 do konca leta 1920, drugo obdobje od leta 1921 do 1929, tretje od 1929 do 1934 in četrto od IV. državne konference KPJ decembra 1934 do zloma stare Jugoslavije.

Poleg obsežne literature, ki jo je uporabil za izhodišče svojih osnovnih tez, sloni obravnava pretežno na arhivskem gradivu. To je bodisi že objavljeno